

การเสริมสร้างธรรมาภิบาล เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชุมชน

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล^a แพรดาว พุพานิชย์พฤกษ์^{b,✉}

^aผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

^bนักวิจัย ฝ่ายวิจัยและบริการธุรกิจ

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

^{b,✉} praedau@hotmail.com, praedau_foo@utcc.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาลกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของชุมชน การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน การดำเนินงานพัฒนาบนพื้นฐานของหลักการธรรมาภิบาลและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้หมู่บ้านจำนวน 2 แห่งเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ บ้านท่าคอยนาง จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านคูลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ให้เป็นต้นแบบหมู่บ้านสะอาด ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชนบนหลักการธรรมาภิบาล และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้กับชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ประกอบสำคัญให้สมาชิกยึดถือปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางบูรณาการตัวแบบหมู่บ้านสะอาด ทั้งกายสะอาด พฤติกรรมสะอาด จิตใจสะอาด และปัญญาสะอาด ที่เน้นการเสริมสร้างความรู้ พัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาลในการขับเคลื่อนชุมชนสู่ความยั่งยืน

คำสำคัญ หมู่บ้านสะอาด ธรรมาภิบาล ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน

Enhancing Governance for Sustainable Development in Local Communities

Pairote Pathranarakul^a Praedau Fooanichpruk^b, ✉

^aAssistant Professor, Graduate School of Public Administration,
National Institute of Development Administration

^bResearcher, Research and Business Service Division,
University of the Thai Chamber of Commerce

b, ✉ praedau@hotmail.com, praedau_foo@utcc.ac.th

Abstract

This paper analyzes the relationships between the principles of governance and the Sufficiency Economy Philosophy and suggests guidelines for enhancing governance toward sustainable development of local communities. The qualitative research method is applied through documentary reviews, focused group discussion, and non-participating observation on community environment, community development, and villagers' way of living with respect to the principles of governance and the Sufficiency Economy Philosophy. Two *chaw sa-ad* villages, pilot models for promoting governance selected by the Office of the National Anti-Corruption Commission, namely, Baan Thakhoinang of Sisaket Province and Baan Khulamphan of Prachinburi Province were used for case study. The results indicate that the four pillars of *chaw sa-ad* under the integrated approach of *bovom* or village-temple-and-school connected with the principles of governance and the Sufficiency Economy Philosophy's salient components of knowledge and integrity are key drivers toward sustainable development of local communities.

Keywords: *Chaw Sa-ad* (Clean Bouquet) Village, Governance, Sufficiency Economy Philosophy, Sustainable Development

บทนำ

ประเทศไทยมีประเด็นปัญหาการบริหารการพัฒนาประเทศหลายด้านที่เป็นความท้าทาย โดยเฉพาะการเป็นสังคมที่ขาดคุณภาพ คุณภาพชีวิตคนไทยต่ำ คนไทยส่วนใหญ่ขาดความรู้ความสามารถ สังคมมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและระบบอุปถัมภ์ ปัจจุบันทุกภาคส่วนของสังคมเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต การมีจิตสาธารณะ คุณภาพชีวิตของประชาชน การลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การกระจายรายได้ การถือครองทรัพย์สิน การเข้าถึงบริการสาธารณะ และปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงประเด็นการบริหารจัดการภาครัฐที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นเป็นวงกว้าง (Office of the National Economic and Social Development Board, 2016)

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยประสบกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศ วิกฤตการณ์ทางการเมืองดังกล่าวก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคม ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคง ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ปัจจุบันในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยมุ่งสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ยึดหลักการที่สำคัญ ได้แก่ ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดี พัฒนาคนไทยให้มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม และยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เพื่อให้เกิดการบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมในส่วนของการบริหารภาครัฐให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการจัดการภาครัฐเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจัง เกิดความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้อย่างเป็นรูปธรรม ป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบ มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

การพัฒนาประเทศตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลเป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างแท้จริง “หมู่บ้านซ่อสะอาด” เป็นโครงการที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ร่วมกันพัฒนาและแก้ไข ปัญหาของชุมชน โดยอาศัยการปลูกฝังและพัฒนาจิตใจของคนให้มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐานสำคัญ การพัฒนาดังกล่าวช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ก่อเกิดเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง อันเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำเร็จในการพัฒนา “หมู่บ้านซ่อสะอาด” เป็นพื้นฐานของหมู่บ้านต้นแบบในความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งมิติของกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านซ่อสะอาดโดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงและหลักการของธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบในการศึกษา อันจะเป็นแนวทางที่มีประโยชน์สำหรับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการของธรรมาภิบาลสำหรับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักการธรรมาภิบาลกับการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) ศึกษาความเชื่อมโยงของหลักการธรรมาภิบาลกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) จัดทำข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนที่ยั่งยืน การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ด้วยการศึกษาแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Review) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสำรวจแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของชุมชน การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน การพัฒนาและจัดการชุมชน เพื่อหาแนวทางและปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาและจัดการชุมชนประสบความสำเร็จ บนหลักการของธรรมาภิบาลและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยมีจุดมุ่งเน้นในการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ข้อที่ 16 คือ ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก และสร้างสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ข้อที่ 17 คือ สร้างการมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนระดับสากล

ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาการพัฒนาและจัดการชุมชน 2 แห่ง ได้แก่ 1) หมู่บ้านท่าคอยนาง จังหวัดศรีสะเกษ และ 2) หมู่บ้านคูลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ให้เป็น “หมู่บ้านซ่อสะอาด” ผู้วิจัยเก็บข้อมูล ณ หมู่บ้านคูลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2560 และหมู่บ้านท่าคอยนาง จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงเดือนเมษายน 2560 ในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกบุคคลที่มีบทบาทในการพัฒนาและจัดการชุมชน ได้แก่ เจ้าอาวาส พระ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครที่ทำงานเพื่อชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ดูแลชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานหมู่บ้านซ่อสะอาด

ธรรมาภิบาลกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ธรรมาภิบาล (Governance) เป็นหลักการพื้นฐานที่สร้างหลักประกันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีมิติครอบคลุมทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร โดยธรรมาภิบาลเป็นหลักการสากลและเป็นที่ยอมรับทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม และองค์การระหว่างประเทศ แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาลเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจากรายงานของธนาคารโลก ว่าด้วยปัญหาการพัฒนาของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคซาฮาราในแอฟริกา ในรายงาน “Sub-Saharan Africa: from Crisis to Sustainable Growth” โดยในรายงานนี้ ธนาคารโลกชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมาภิบาลในการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน (World Bank, 1989)

ต่อมากองทุนการเงินระหว่างประเทศ (The International Monetary Fund -IMF) ซึ่งเป็นองค์การที่มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ พบว่าปัจจัยความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินคือความสามารถของประเทศในการบริหารและการดำเนินนโยบายสาธารณะอย่างเคร่งครัด ดังนั้นธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศจึงสรุปว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะไม่สามารถบรรลุได้หากประเทศนั้นขาดธรรมาภิบาล ธรรมาภิบาลจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารการพัฒนาประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (International Monetary Fund, 1997)

ธนาคารโลก (World Bank) ได้ให้ความหมายของธรรมาภิบาลไว้ว่า ธรรมาภิบาล หมายถึง ลักษณะและวิธีการใช้อำนาจทางการเมืองในการบริหารการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะเรื่องการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม ธนาคารโลกย้ำถึงความสำคัญของธรรมาภิบาลต่อการพัฒนาประเทศ โดยเห็นว่าธรรมาภิบาลจะมีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ประเทศต่าง ๆ มีความจำเป็นที่ต้องมีรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ มีระบบยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่เป็นอิสระ มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยธนาคารโลกชี้ให้เห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 และ 2541 นั้น มีสาเหตุมาจากประเทศกำลังพัฒนาที่มีการบริหารที่ขาดธรรมาภิบาล มุ่งสนองกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลเพียงบางกลุ่ม การบริหารที่เต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชัน ระบบอุปถัมภ์ การเล่นพรรคเล่นพวก และการใช้อำนาจไปในทางที่ผิด (Carothers et al., 2009 cited in Pierre, 2010) ซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ไม่ยั่งยืน (Asian Development Bank, 2016)

จากปัญหาข้างต้น ธนาคารโลกจึงได้กำหนดเป็นเงื่อนไขกดดันประเทศกำลังพัฒนาทุกประเทศ รวมถึงประเทศไทยที่ต้องการกู้เงินจากธนาคารโลก ให้ต้องปฏิรูประบบราชการให้มีการบริหารตามแนวทางธรรมาภิบาลก่อนที่จะกู้ยืมเงินได้ (Bowornwathana, 2008) นอกจากนี้ยังมีองค์กรสากลอื่น ๆ ที่เป็นแรงสนับสนุนเงื่อนไขในการกู้ยืมเงินดังกล่าว ได้แก่ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) (Bowornwathana, 2000) จากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้รัฐบาลของทุกประเทศให้ความสำคัญและดำเนินการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐของประเทศตนตามหลักการธรรมาภิบาล

Asian Development Bank (2016) กล่าวว่า ธรรมาภิบาลเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับประเทศในทวีปเอเชียในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงธรรมาภิบาลทั้งในระดับสถาบัน ท้องถิ่น และระดับชาติในประเด็นหลักคือ 1) ต่อต้านการคอร์รัปชัน 2) ดูแลธรรมาภิบาลของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน 3) ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น 4) สนับสนุนการเคลื่อนย้ายทรัพยากรในประเทศเพื่อการพัฒนา จัดการหนี้สิน และให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมลงทุน 5) สนับสนุนระบบ E-governance 6) ให้ความช่วยเหลือประเทศที่ประสบปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคม และ 7) สนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาลในระดับท้องถิ่น

United Nations Development Program ได้กำหนดองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ 9 ข้อ ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) หลักนิติธรรม (Rule of Law) ความโปร่งใส (Transparency) การตอบสนอง (Responsiveness) การมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus-oriented) ความเสมอภาค/ความเที่ยงธรรม (Equity)

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) ภาระรับผิดชอบ (Accountability) และวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Vision) (United Nations Development Program, 2014 cited in Suwanmongkol, 2015, pp.9-10)

United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2009) มองว่าธรรมาภิบาลเป็นกระบวนการตัดสินใจ และการปฏิบัติของหน่วยงานรัฐทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีองค์ประกอบ 8 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) หลักนิติธรรม (Rule of Law) ความโปร่งใส (Transparency) การตอบสนอง (Responsiveness) การมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus-Oriented) ความเป็นธรรมครอบคลุมทั้งสังคม (Equity and Inclusiveness) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) และความรับผิดชอบ (Accountability) โดยเห็นว่าธรรมาภิบาลให้ความสำคัญกับคนส่วนใหญ่และผู้ด้อยโอกาสในสังคม และช่วยลดการทุจริตคอร์รัปชัน

Suwanmongkol (2015) เห็นว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารการปกครองที่มุ่งประโยชน์สูงสุดของประชาชนและประเทศชาติ โดยยึดหลักเหตุผลและความเป็นธรรม โดยธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลักการ (Principles) และแนวทาง (Guidelines) สำหรับการปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการที่กำหนด

ธรรมาภิบาลในมิติของปรัชญา “ธรรม” สะท้อนถึงหลักธรรม คือคุณความดี ความถูกต้อง เป็นหลักประพฤติในทางศาสนา มีหลักเกณฑ์ความดี ความจริง ความยุติธรรม และคำว่า “อภิบาล” (Governance) หมายถึงการบำรุงรักษา การปกครอง ธรรมาภิบาลจึงหมายถึงการปกครองที่ยึดหลักความรับผิดชอบ การตรวจสอบสาธารณะเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดคือความเป็นธรรม ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นการบริหาร การกำกับดูแล การปกครองบนพื้นฐานของหลักธรรม ความถูกต้อง ความดีงามของสังคม (Pathranarakul, 2005; Kjaer, 2006, pp.24)

Chayajindawong & Pootrakul (2003) เห็นว่าธรรมาภิบาลสะท้อนถึงการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบ 3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม และให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพ

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวว่า ธรรมาภิบาลมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้กับทุกภาคส่วน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยให้สังคมมีกลไกที่เป็นพลังขับเคลื่อนการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม เกิดความมั่นคง มีเสถียรภาพ และประชาชนมีความสงบสุข (Uwanno, 1999 cited in Sittkumjon, 2008)

ประเทศไทยได้นำแนวคิดธรรมาภิบาลมาใช้ในการปฏิรูปการเมืองในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 โดยวางรากฐานไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 เช่น เรื่องความโปร่งใส การตรวจสอบการดำเนินงาน ความมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบและการกระจายอำนาจ (Office of the Council of State, 1997) ต่อมาระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ระบุว่า การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน โดยให้บริหาร

จัดการบนหลักธรรมาภิบาล 6 ด้าน คือ 1) หลักนิติธรรม (Rule of Law) 2) หลักคุณธรรม (Integrity) 3) หลักความโปร่งใส (Transparency) 4) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) 5) หลักความรับผิดชอบ (Accountability) และ 6) หลักความคุ้มค่า (Value for Money) (Royal Thai Government Gazette, 1999)

Royal Thai Government Gazette (2003) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 6 กล่าวถึงการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีไว้ว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี คือ การบริหารราชการเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังต่อไปนี้ 1) เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน 2) เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ 3) มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ 4) ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น 5) มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ 6) ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ และ 7) มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ

Office of the Public Sector Development Commission (2012) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการได้กำหนดหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งประกอบด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย ดังนี้

1) หลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิผล (Effectiveness) และการตอบสนอง (Responsiveness)

2) หลักการค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Value) ประกอบด้วย ภาระรับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) เปิดเผย/โปร่งใส (Transparency) หลักนิติธรรม (Rule of Law) และความเสมอภาค (Equity)

3) หลักการประชารัฐ (Participatory State) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม/การหาฉันทามติ (Participation/Consensus Oriented) และการกระจายอำนาจ (Decentralization)

4) หลักการความรับผิดชอบต่อการบริหาร (Administrative Responsibility) ประกอบด้วย คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics) และการมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของระบบราชการไทย 8 ประการ ได้แก่ (1) ซื่อสัตย์และกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง (2) ทำงานเชิงรุก คิดเชิงบวกและมีจิตบริการ (3) มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม (4) คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง (5) มุ่งเน้น ประสิทธิภาพ (6) ตรวจสอบได้ (7) ยึดมั่นหลักประชาธิปไตย และ (8) มุ่งผลสัมฤทธิ์

กล่าวโดยสรุปธรรมาภิบาล (Governance) เป็นหลักการและกระบวนการในการบริหารการพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายโดยตั้งอยู่บนหลักของความเป็นธรรม มีจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการ คือ ให้ผลประโยชน์สูงสุดตกแก่สาธารณชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและยั่งยืน โดยธรรมาภิบาลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับหน่วยงานในทุกระดับตั้งแต่หน่วยงานระดับมหภาคจนถึงหน่วยงานระดับท้องถิ่น ใช้ได้กับทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร หน่วยงานภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนท้องถิ่น ให้เกื้อหนุนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

World Commission on Environment and Development (1987) ได้ให้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ว่าหมายถึง “การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการสนองความต้องการของคนรุ่นอนาคต (*Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs*)” โดยการพัฒนาดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) ของทุกคนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และขณะเดียวกันให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น การประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติขององค์การสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2543 ผู้นำประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ตกลงตั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ทุกประเทศจะต้องบรรลุในปี ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) เป้าหมายดังกล่าวเรียกว่าเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals: MDGs) ประกอบด้วย 8 เป้าหมายหลัก ได้แก่ 1) ขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหยที่ร้ายแรง 2) จัดให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) ส่งเสริมบทบาทสตรีและความเท่าเทียมกันทางเพศ 4) ลดอัตราการเสียชีวิตของเด็ก 5) พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์ 6) ยับยั้ง/ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรียและโรคติดต่ออื่นๆ 7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ 8) พัฒนาความร่วมมือระหว่างพันธมิตรเพื่อการพัฒนาทั่วโลก (United Nations in Thailand, 2016)

หลังจากที่เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (MDGs) สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 2015 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี ค.ศ. 2015 (Post-2015 Development Agenda) ตามกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้ประกาศในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ให้ประเทศสมาชิกได้ใช้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางการพัฒนาร่วมกัน และต้องการให้บรรลุเป้าหมายดำเนินการภายในปี ค.ศ. 2030 (พ.ศ. 2573) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมายหลัก ได้แก่ 1) ขจัดความยากจนทุกรูปแบบ ทุกสถานที่ 2) ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน 3) รับรองการมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ 4) รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน 5) บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนabethบาทสตรีและเด็กผู้หญิง 6) รับรองการมีน้ำใช้ การจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน 7) รับรองการมีพลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ ยั่งยืน และทันสมัย 8) ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และการจ้างงานที่มีคุณค่า 9) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมอุตสาหกรรมอย่างทั่วถึงและยั่งยืน และสนับสนุนนวัตกรรม 10) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ 11) พัฒนาเมืองและชุมชนอย่างทั่วถึง ปลอดภัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 12) รับรองการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน 13) ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ

14) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางน้ำอย่างยั่งยืน 15) ปกป้อง พื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน 16) ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก และสร้างสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง และ 17) สร้างการมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนระดับสากล (United Nations, 2015; United Nations in Thailand, 2015)

สำหรับการศึกษานี้ มุ่งตอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ข้อที่ 16 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาสถาบันทางสังคมในทุกระดับให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใสและมีความรับผิดชอบ ลดการทุจริตคอร์รัปชัน และการรับสินบนในทุกรูปแบบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมตัดสินใจของสมาชิกในสังคมทุกระดับ ส่งเสริมการใช้หลักนิติธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ รวมถึงหลักสิทธิมนุษยชน ให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม สารสนเทศ และได้รับการปกป้องในอิสรภาพขั้นพื้นฐาน และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ข้อที่ 17 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา และความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน เพื่อความยุติธรรมและความเสมอภาคสำหรับทุกๆ ประเทศ

การสร้างความร่วมมือระดับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน โดยความร่วมมือระดับชุมชนเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างปัจเจกบุคคล ครอบครัวหรือองค์กรชุมชน ให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพร้อมที่จะสร้างความร่วมมือในระดับประเทศต่อไป ทั้งนี้ความร่วมมือระดับชุมชนแบบก้าวหน้าตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะส่งผลให้ชุมชนรวมพลังกันในรูปของกลุ่มและเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของแต่ละคน (Office of the National Economic and Social Development Board, 2006)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Office of the National Economic and Social Development Board (2006) “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy)” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และเมื่อภายหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มาโดยตลอด เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขให้พสกนิกรและประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ทั้งนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ได้ในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ไปจนถึงระดับรัฐ ให้การพัฒนาและบริหารประเทศดำเนินไปในทางสายกลาง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ โดยผลที่คาดว่าจะได้รับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ซึ่งหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ 1) เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ซึ่งเป็นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว และ 2) เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ (1) ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรชุมชน และ (2) ความพอเพียงในระดับประเทศ

หมู่บ้านซอสะอาด

หมู่บ้านซอสะอาดมีจุดเริ่มต้นจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง” พระราชดำรัสดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า “บุคคลที่ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชีวิตของบุคคลนั้นถือได้ว่ามีความสะอาดและเจริญมั่นคง” และ “ชีวิตสะอาดคือชีวิตที่มีความซื่อสัตย์สุจริต” สุจริตทั้งกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา คือ กายมีอาชีพที่สุจริต มีพฤติกรรมไม่มุงเียงชิงหรือทุจริตคดโกง มีจิตใจที่ไม่ละโมภโลกมาก และมีปัญญาที่ไม่แสวงหาช่องทางทุจริต (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2015)

คำว่า “ชีวิตที่สะอาด” จึงเป็นที่มาในการพัฒนา “หมู่บ้านซอสะอาด” เพื่อให้มีการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่ฐานราก โดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) มีแนวคิดที่เริ่มต้นด้วยการพัฒนาชีวิตของคนในหมู่บ้าน เริ่มจากปัจเจกบุคคลในครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ และลูก ให้มีชีวิตที่สะอาด เมื่อทุกคนรอบครัวสะอาดจะส่งผลให้หมู่บ้านสะอาด และต่อเนื่องไปยังสังคมสะอาด ประเทศชาติสะอาด และโลกสะอาด ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การพัฒนาหมู่บ้านซอสะอาดมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้กลายเป็นชุมชนแห่งความซื่อสัตย์สุจริตทั้งอาชีพ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยหัวใจสำคัญของการพัฒนาหมู่บ้านซอสะอาด คือ พลังของ “บวร” ซึ่งได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยอาศัยพลังของวัดซึ่งเป็นพลังแห่งศีลธรรมเป็นหลักในการพัฒนา และอาศัยพลังของบ้านและโรงเรียนเป็นพลังเสริม วัดเป็นมิติทางด้านจิตใจที่รองรับบ้านและโรงเรียน หากบ้านและโรงเรียนขาดวัดย่อมหมายถึงการขาดหายไปของมิติคุณธรรมและจริยธรรม คงเหลือแต่การพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เดินรุดหน้าไป และการพัฒนานั้นจะต้องอาศัยทั้งความรู้ที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นความรู้ของคนในชุมชน และความรู้จากนอกพื้นที่ นโยบาย และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ควบคุมนโยบาย ซึ่งต้องเข้าไปชี้แนะเพื่อให้เกิดการพัฒนา กล่าวโดยสรุป แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านซอสะอาดให้เป็นหมู่บ้านที่สามารถป้องกันการทุจริตได้อย่างยั่งยืนนั้น ดำเนินการอยู่บนแนวทาง 4 ประการ คือ การพัฒนากายสะอาด (Physical Development) การพัฒนาพฤติกรรมสะอาด (Behavior Development) การพัฒนาจิตใจให้สะอาด (Mental Development) และการพัฒนาปัญญาสะอาด (Intellectual Development) (Anti-corruption Foundation, n.d.)

หมู่บ้านท่าคอยนาง จังหวัดศรีสะเกษ

หมู่บ้านท่าคอยนางเป็นหมู่บ้านต้นแบบช่อสะอาดแห่งแรกในประเทศไทย ตั้งอยู่ที่ตำบลสวาย อำเภอบางแก้ว จังหวัดศรีสะเกษ หมู่บ้านท่าคอยนางได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านช่อสะอาดในเดือน กันยายน 2557 และก่อนเข้าร่วมโครงการช่อสะอาดหมู่บ้านท่าคอยนางได้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีลห้า

ก่อนที่หมู่บ้านท่าคอยนางจะเข้าร่วมโครงการช่อสะอาด สมาชิกในหมู่บ้านมีความต้องการขยายถนนหลักเข้าหมู่บ้านจากเดิมที่มีความกว้าง 8 เมตร ให้มีความกว้างเป็น 10 เมตร เพื่อความสะดวกในการคมนาคมในสภาพการณปัจจุบันที่ใช้นานพาหนะ ได้แก่ รถจักรยานยนต์ รถเก๋ง และรถกระบะ ซึ่งต้องใช้พื้นที่มากขึ้นกว่าการสัญจรไปมาด้วยการเดินเท้าหรือใช้จักรยานเหมือนสมัยก่อน โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ให้ข้อมูลไว้ว่า แต่ก่อนถนนหลักของหมู่บ้านเคยมีความกว้าง 10 เมตร แต่เมื่อชุมชนขยาย มีชาวบ้านเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านมากขึ้น จึงเกิดการรูกล้ำพื้นที่สาธารณะ มีการปลูกต้นไม้ใหญ่หรือพืชผักไว้กินไว้ขาย ในช่วงแรกมีทั้งชาวบ้านที่ให้ความร่วมมือยอมคืนพื้นที่ให้เลย มีชาวบ้านที่ไม่ยินยอมคืนพื้นที่ให้ และมีชาวบ้านที่ยินยอมแต่มีความเสียหายและขอต่อรองขอให้เก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นไม้ก่อนแล้วจึงค่อยคืนพื้นที่ให้ คณะกรรมการหมู่บ้านจึงต้องเข้าไปพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน อีกทั้งใช้กลไกทางสังคมในการกดดัน (Social Sanction) โดยการกระตุ้นเตือนกลุ่มคนที่รูกล้ำและไม่ยอมส่งคืนพื้นที่ ในการพบปะหรือจัดประชุมต่าง ๆ ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านในชุมชนด้วยกันจะพยายามกล่าวถึงความไม่ถูกต้องเหมาะสมในการครอบครองพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมและพฤติกรรมกระทำความผิดอาชญากรรม จนในที่สุดชาวบ้านทุกคนยอมคืนพื้นที่สาธารณะให้ทั้งหมด การมีโครงการช่อสะอาดซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งปลูกฝังให้คนในชุมชนมีความซื่อสัตย์สุจริตเข้ามา เป็นโอกาสเสริมให้การขยายถนนหลักของหมู่บ้านประสบความสำเร็จ และการเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านช่อสะอาดประสบความสำเร็จโดยง่ายมากขึ้น

เมื่อขยายถนนหลักเข้าหมู่บ้านสำเร็จแล้ว คณะกรรมการและสมาชิกของหมู่บ้านได้ประชุมเพื่อกำหนดกฎระเบียบร่วมกันเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้สมาชิกของหมู่บ้านและคนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ตั้งกันไว้อย่างเคร่งครัด ไม่ให้มีการรูกล้ำเข้ามาในถนนหรือพื้นที่สาธารณะ อีกทั้งมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน (ป.ป.ม.) เพื่อทำหน้าที่แทนชุมชน ในการสอดส่องดูแล ตัดสิน และป้องกันปราบปรามในทุกเรื่องให้กับหมู่บ้าน ไม่ให้มีการกระทำหรือใช้อำนาจหน้าที่เข้าไปกระทำการใด ๆ เพื่อนำสมบัติสาธารณะมาเป็นของส่วนตน นอกจากนั้นยังทำหน้าที่ครอบคลุมไปถึงการตรวจสอบบัญชีหรือกองทุนต่าง ๆ ของหมู่บ้านด้วย เช่น บัญชีเงินวัด

เมื่อหมู่บ้านได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านช่อสะอาด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ประจำจังหวัด ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เช่น สำนักงานไฟฟ้าจังหวัด กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานราชการอื่น ๆ เข้ามาพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ให้ความรู้ พัฒนาอาชีพ และส่งเสริมให้สมาชิกในหมู่บ้านทำไร่สวนผสมตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หากแต่การทำไร่สวนผสมดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากพื้นที่ไม่เอื้ออำนวย ในฤดูแล้งจะประสบปัญหาน้ำไม่เพียงพอ ส่วนฤดูฝนจะประสบปัญหาน้ำท่วม

ชาวบ้านในหมู่บ้านได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้ชาวบ้านอยู่กันอย่างพอเพียง ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ไว้รับประทานในครัวเรือน ลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก ชาวบ้านมีคำขวัญว่า “หน้าบ้านสวย หลังบ้านสวน” กล่าวคือ พื้นที่หน้าบ้าน ชาวบ้านจะปลูกพืชหรือดอกไม้สวย ๆ ไว้ประดับบ้านและเป็นรั้วบ้านที่สวยงาม ซึ่งพืชบางชนิดสามารถเก็บผลผลิตไปรับประทานได้ด้วย ส่วนพื้นที่หลังบ้านจะปลูกพืชสวน เช่น มะกรูด ตะไคร้ พริก หัวหอม และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ขุดบ่อเลี้ยงปลา เป็นต้น เมื่อผลผลิตมีปริมาณมากเพียงพอแล้ว ชาวบ้านก็จะแบ่งปันให้เพื่อนบ้านข้างเคียง

หมู่บ้านคูลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี

หมู่บ้านคูลำพันเป็นหมู่บ้านช่อสะอาดแห่งที่สองของประเทศไทย ตั้งอยู่ที่ตำบลคูลำพัน อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี หมู่บ้านคูลำพันได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านช่อสะอาดในเดือนกันยายน 2559 และก่อนเข้าร่วมโครงการช่อสะอาดหมู่บ้านคูลำพันได้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านสีขาวปลอดยาเสพติด และหมู่บ้านศีลห้า

ในสมัยก่อนปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านคูลำพันคือปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน ยาเสพติดก่อให้เกิดการมั่วสุม การลักขโมยของ และก่อให้เกิดความแตกแยกของคนในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกับครูในโรงเรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครองของเยาวชน และกรมอนามัยซึ่งเข้ามาช่วยบำบัดผู้เสพยา ปัจจุบันปัญหายาเสพติดในหมู่บ้านลดลงไปจากเดิมมากจนหมู่บ้านคูลำพันได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านสีขาว

ภายหลังจากที่ได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านสีขาวปลอดยาเสพติด หมู่บ้านคูลำพันได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการช่อสะอาด และเมื่อเข้าร่วมโครงการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ประจำจังหวัดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ชะเล็ด สาธารณสุขจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และการศึกษาออกโรงเรียน ได้ส่งวิทยากรมาให้ความรู้ พัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และดูแลสุขภาพของสมาชิกในหมู่บ้าน

ชาวบ้านในหมู่บ้านได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้ชาวบ้านอยู่กันอย่างพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเอง ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านผลิตผลิตภัณฑ์ไว้ใช้เอง เช่น สบู่ น้ำยาล้างจาน ประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีจิตใจที่ยึดมั่นในคุณธรรม โดยหมู่บ้านคูลำพันเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าด้วย การเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าเป็นพลังเสริมให้การพัฒนาเป็นหมู่บ้านช่อสะอาดประสบความสำเร็จ

ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านคูลำพันได้ให้ข้อมูลไว้ว่า สิ่งที่เห็นได้ชัดจากการที่หมู่บ้านคูลำพันเป็นหมู่บ้านสีขาว หมู่บ้านรักษาศีลห้า และหมู่บ้านช่อสะอาด คือ ชาวบ้านเล่นการพนันลดลง ดื่มเหล้าลดลง มีดื่มเหล้ากันบ้างเป็นบางโอกาส ชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพ การลักขโมยลดลง ไม่มีการจัดบ้านเพื่อขโมยสิ่งของ ชาวบ้านไว้วางใจกันมากขึ้น ชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแลพื้นที่ของหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้านได้รับความร่วมมือมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เนื่องจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ให้แก่กัน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง พบว่า “บวร” ซึ่งประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดให้เป็นหมู่บ้านที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริต พ่อแม่ในบ้านและครูในโรงเรียนปลูกฝังคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตให้กับเยาวชน ไม่ให้ เบียดเบียนคนอื่นและลักขโมยของ ในขณะที่วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน เป็น สิ่งยึดมั่นนับถือของคนในชุมชนให้ประพฤติตนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม มีการทำบุญตักบาตร รักษาศีลห้า และฟังธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา อีกทั้งมี “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาตั้งแต่การสร้าง หมู่บ้าน ศาลปู่ตาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพกราบไหว้ เป็นที่สถิตของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ไปแล้ว โดยชาวบ้านเชื่อว่าศาลปู่ตาจะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดีให้อยู่กัน อย่างร่มเย็นเป็นสุข และประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ศาลปู่ตาจึงเป็นอีกสิ่งสำคัญที่ทำให้ ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งยึดมั่นในศีลธรรม มีจิตใจและความประพฤติที่ดี มีความรักและความสัมพันธ์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความเคารพ ให้เกียรติและมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

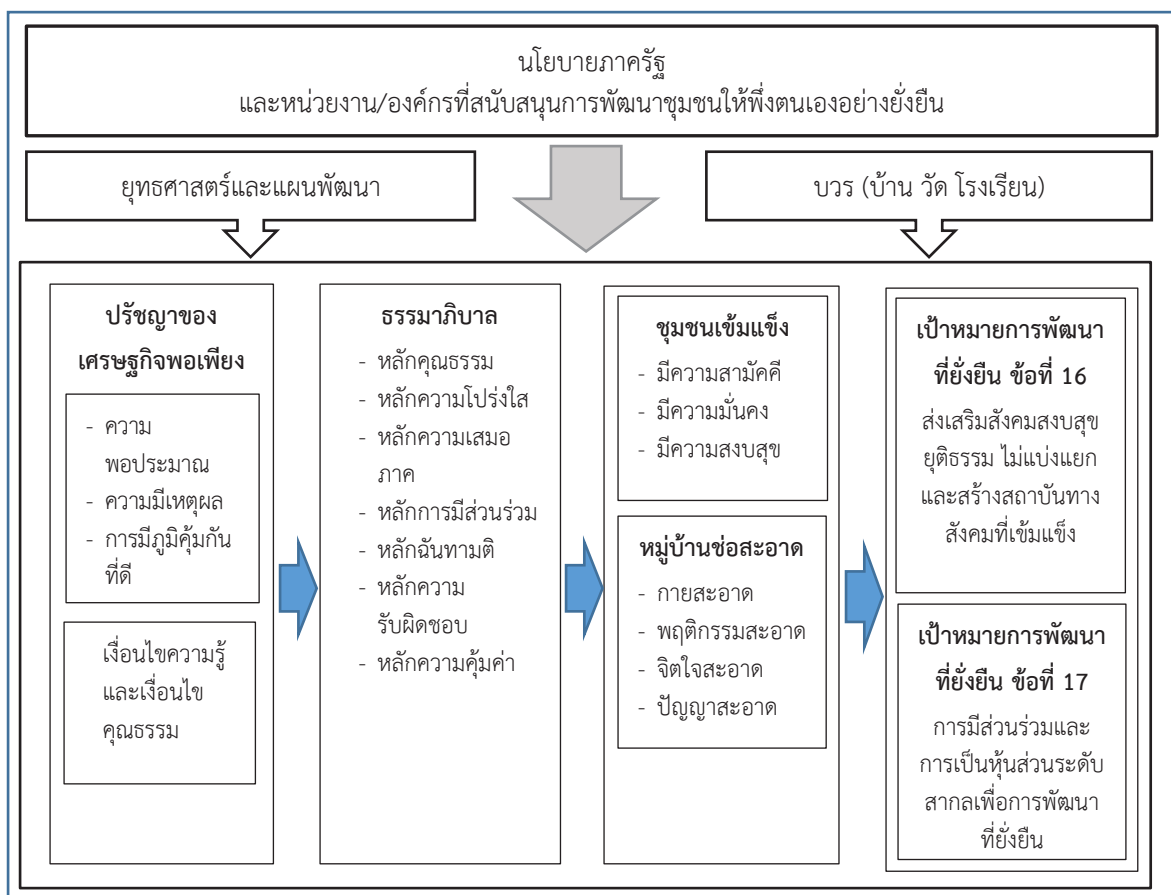
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช ที่ชี้แนะถึงแนวทางในการพัฒนาและบริหารงานให้ดำเนินไปในทางสายกลาง และเป็นพื้นฐาน ของการพัฒนาและบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมี ความรอบคอบ และต้องแสวงหาความรู้อย่างรอบด้าน และเงื่อนไขคุณธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีจิตสำนึก ซึ่งต้องอาศัยการปลูกฝังและพัฒนาจิตใจ ทั้งสองเงื่อนไขของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหัวใจ สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชนที่ดีบนหลักของธรรมาภิบาล อันจะนำไปสู่การอยู่ ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างสงบสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยเห็นว่าธรรมาภิบาล สำหรับการพัฒนาและจัดการชุมชนจะต้องประกอบด้วย 7 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

- 1) หลักนิติธรรม โดยการออกกฎระเบียบของชุมชนต้องชัดเจน เป็นธรรม เป็นที่ยอมรับ ไม่เลือก หรือละเว้นการปฏิบัติ และมีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัด
- 2) หลักคุณธรรม สมาชิกในชุมชนต้องยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย
- 3) หลักความโปร่งใส มีการทำงานในรูปของคณะกรรมการชุมชน มีการเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงาน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนตรวจสอบการดำเนินงาน และมีการรายงานผลการพัฒนาชุมชนต่อสาธารณะ
- 4) หลักความเสมอภาค สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ดำเนินงาน และรับผลประโยชน์ โดยที่สมาชิกทุกคนต้องรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่แปลก แยก และมีโอกาสในการรักษา/ยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
- 5) หลักการมีส่วนร่วมโดยยึดหลักฉันทามติ มีการจัดประชาคมหมู่บ้านเพื่อให้สมาชิกในชุมชน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหา และดำเนินการพัฒนาชุมชน ร่วมกัน และมีการหาข้อยุติและประสานผลประโยชน์ในประเด็นที่ขัดแย้ง

6) หลักความรับผิดชอบ สมาชิกทุกคนต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อตนเองและสังคม มีความใส่ใจในปัญหาของชุมชนและมีความกระตือรือร้นในการร่วมแก้ไขปัญหามีความเคารพในความเห็นที่แตกต่าง และกล้ายอมรับผลของการกระทำของตนเอง

7) หลักความคุ้มค่า ชุมชนมีผลการดำเนินงานที่ตรงกับเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเป็นไปในแนวทางของความยั่งยืน และมีการอนุรักษ์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการธรรมาภิบาลจะต้องอาศัยความรู้ของคนในชุมชนเอง ความรู้จากภายนอกชุมชน รวมถึงนโยบายของรัฐ ดังนั้น หน่วยงาน/องค์กรที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล วัด และโรงเรียน จึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐ เสริมสร้างความรู้และคุณธรรม เพื่อพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนด้วย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

ผลการศึกษา

ความสัมพันธ์ของหลักการธรรมาภิบาลกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดสอดคล้องกับหลักการธรรมาภิบาล ซึ่งหมู่บ้านยึดเป็นหลักการและกระบวนการในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้บนหลักของความเป็นธรรม มีจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการ คือ ให้ผลประโยชน์เกิดแก่ชุมชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองชุมชน คือ หมู่บ้านท่าคอยนาง จังหวัดศรีสะเกษ และหมู่บ้านคูลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี มีการพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชนที่มุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมและลูกหลานในอนาคต โดยการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่สำคัญ ได้แก่

1) หลักนิติธรรม ชุมชนทั้งสองแห่งมีการกำหนดกฎระเบียบ และข้อบังคับของชุมชนที่เป็นที่ยอมรับและเป็นข้อตกลงร่วมกัน ให้สมาชิกในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติ

2) หลักคุณธรรม ชุมชนทั้งสองแห่งมีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ นำหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นชุมชนที่รักษาศิลหัตถ์ เคารพนับถือ “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการสร้างหมู่บ้าน สิ่งสำคัญเหล่านี้เป็นแรงสนับสนุนให้สมาชิกของชุมชนทั้งสองแห่งยึดมั่นและประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมและความถูกต้องดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย มีความเคารพ มีความเกรงใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3) หลักความโปร่งใส ชุมชนทั้งสองแห่งมีการทำงานเพื่อพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชน และคณะทำงานโครงการต่างๆ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงานช่อสะอาด คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน เพื่อทำหน้าที่แทนชุมชนในการสอดส่องดูแลสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน และมีการรายงานผลการดำเนินงาน ประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ผ่านประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านจะมีการจัดประชาคมเป็นประจำทุกเดือน

4) หลักความเสมอภาค สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น ร่วมดำเนินงานและรับผลประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งช่วยในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชนโดยรวมให้สูงขึ้น

5) หลักการมีส่วนร่วมโดยยึดหลักฉันทามติ ชุมชนทั้งสองแห่งมีการจัดประชาคมหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหา และดำเนินการพัฒนาชุมชนร่วมกัน และมีการหาข้อยุติและประสานผลประโยชน์ในประเด็นที่ขัดแย้ง โดยมีผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้งและประสานผลประโยชน์ ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความเคารพ เกรงใจ และประนีประนอม ซึ่งทำให้ข้อขัดแย้งขาดความยุ่งยากได้ด้วยดี

6) หลักความรับผิดชอบ สมาชิกของชุมชนทั้งสองแห่งมีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนมีต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน เข้าร่วมการทำประชาคมหมู่บ้าน เสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน และมีความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน

7) หลักความคุ้มค่า การทำประชาคมหมู่บ้านเป็นการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ชาวบ้านจะร่วมกันเสนอโครงการและความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐหน่วยเล็กที่สุดที่รับผิดชอบชุมชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้ได้โครงการและงบประมาณมาพัฒนาชุมชนที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน บนพื้นฐานของความประหยัดและความเป็นไปได้ของโครงการ

หลักธรรมาภิบาลมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเอง และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการยกระดับคุณธรรม จิตใจ และสร้างจิตสำนึกของผู้นำและคนในชุมชน ทั้งด้านศีล ปัญญาและสมาธิ และหลักทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นการเสริมสร้างธรรมาภิบาลตามแนวทางการจัดการเชิงพุทธจะช่วยวางรากฐานให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Pathranarakul, 2005)

แนวทางหมู่บ้านซอสะอาดที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามหลักกรรม มีลักษณะเดียวกันกับขบวนการสรรโวไท (Savodhaya Movement) ของประเทศศรีลังกา ซึ่งใช้หลักกรรมของศาสนาพุทธเป็นมรรควิธีในการพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต (Macy, 1985) โดยมองสังขธรรมของการดำรงอยู่ของมนุษย์กับธรรมชาติ การปลูกสำนึกของปัจเจกส่งผลต่อสำนึกต่อหมู่บ้าน ประเทศและโลก และหลักธรรมคำสอนย้ำถึงความจำเป็นที่ชาวบ้านต้องเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อแก้ไขปัญหามหาหมู่บ้านตามหลักอริยสัจสี่ ทั้งทุกข์จากความยากจน ความขัดแย้งในชุมชน และโรคร้ายต่าง ๆ สมุทัยซึ่งเป็นต้นเหตุ อาทิ ความละโมภ ความเห็นแก่ตัว ความไม่ซื่อสัตย์ซึ่งส่งผลต่อการทำลายศักยภาพของชุมชน และเมื่อชาวบ้านปลูกต้นเริ่มเห็นหนทางที่จะสร้างความรัก ความห่วงใยและมีการดำเนินการที่ถูกต้องตามมรรคแปด นำพาให้สมาชิกในหมู่บ้านมีความไว้วางใจและสมัครสมานสามัคคีเป็นหมู่บ้านสงบสุข เกิดการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ทางสุขภาพและบรรลุเป้าหมายทางสังคมและวัฒนธรรม

การพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชนบนแนวปฏิบัติของหมู่บ้านซอสะอาดและหลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ทำให้ทั้งสองชุมชนมีความเข้มแข็งมั่นคง ชาวบ้านมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและความบาดหมางลดลง ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความสงบสุข และไม่แบ่งแยกกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 16 โดยการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนเป็นไปด้วยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ ความร่วมมือในระดับชุมชนหรือหมู่บ้านจะเป็นกลุ่มพลังสำคัญสำหรับการสร้างความร่วมมือในระดับประเทศและระหว่างประเทศ การพัฒนาและบริหารจัดการดังกล่าวจึงเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 17

ความเชื่อมโยงของหลักการธรรมาภิบาลกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักธรรมาภิบาลกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สมาชิกในชุมชนยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชน สมาชิกในชุมชนมีการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนบนหลักการของธรรมาภิบาลให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยมีเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ที่ผู้ปฏิบัติจะต้องแสวงหาอย่างรอบด้าน อีกทั้งความรอบคอบที่ผู้

ปฏิบัติต้องพึงมี เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว และวางแผนและดำเนินงานเพื่อพัฒนาและบริหารจัดการชุมชน และเงื่อนไขคุณธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีจิตสำนึก ตระหนัก และยึดมั่นในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งต้องอาศัยการปลูกฝังและการพัฒนาจิตใจ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะเป็นหัวใจสำคัญให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนของตนบนหลักการธรรมาภิบาล หลักความเป็นธรรม ยึดถือประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยั่งยืนของชุมชนและทุกภาคส่วนในสังคม

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนที่ยั่งยืน

ธรรมาภิบาลเป็นหลักการและกระบวนการในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยตั้งอยู่บนหลักของความเป็นธรรม ซึ่งต้องอาศัยผู้มีความรู้ในการพัฒนาชุมชนของตน และเป็นผู้ที่มีจิตใจและมีพฤติกรรมตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดังนั้น แนวทางในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนที่ยั่งยืน คือ การเสริมสร้างความรู้ พัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในชุมชน

การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และผลักดันให้ชุมชนน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ เป็นแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างความรู้ พัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในชุมชน โดยเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท บนเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมที่ผู้ปฏิบัติต้องมี เงื่อนไขความรู้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเพื่อสร้างอาชีพหาเลี้ยงตนของคนในชุมชน เงื่อนไขคุณธรรมจะช่วยให้คนในชุมชนมีจิตใจและมีความประพฤติที่ตั้งมั่นในศีลธรรม อีกทั้งมีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือและเกื้อกูลกัน

ทั้งนี้ หน่วยงานภายในชุมชน ได้แก่ ครอบครัว วัด และโรงเรียน และหน่วยงานภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุขจังหวัด กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างความรู้ พัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในชุมชน อีกทั้งขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐเพื่อการพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1) การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน สาธารณสุข การศึกษา และอาชีพ เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกสำหรับการพัฒนาชุมชน เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีกายที่สะอาด และพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาให้มีใจสะอาด พฤติกรรมสะอาด และปัญญาสะอาดต่อไป ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน จะเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมให้โครงการสะอาดประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

2) ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงควรเร่งเผยแพร่ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในชุมชน และผลักดันให้ชุมชนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ พร้อมกับสร้างความเข้มแข็งและความร่วมมือกันของ “บวร” ซึ่งได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงผู้นำชุมชน อันเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดให้ประสบความสำเร็จ

3) รัฐบาลควรเร่งดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดให้ได้ตามเป้าหมาย เพิ่มจำนวนหมู่บ้านช่อสะอาดให้กระจายอยู่ทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ซึ่งประเทศไทยมีหมู่บ้านอยู่ประมาณ 75,000 หมู่บ้าน (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2015) เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็ง และความซื่อสัตย์สุจริตแก่สังคมไทยตั้งแต่ระดับฐานราก ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความโปร่งใสและความซื่อสัตย์สุจริตในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศต่อไป

4) เนื่องจากชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันไปทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ ดังนั้นการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดควรพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน อีกทั้งต้องพัฒนาให้ตรงตามความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง

5) เนื่องจากชุมชนยังไม่สามารถต่อยอดในการพัฒนาอาชีพได้ กล่าวคือ เมื่อโครงการพัฒนาอาชีพจบสิ้นลง ชุมชนยังไม่มี ความเข้มแข็งเพียงพอที่จะนำความรู้ไปพัฒนาต่อยอด เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การทำบรรจุภัณฑ์ หรือการหาตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้า ดังนั้น การพัฒนาอาชีพให้กับชุมชน ควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ควรให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ขยายหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อต่อยอดความคิด จัดหาแหล่งเงินทุน และหาตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้า

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ศึกษากิจกรรมการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน เพื่อขยายกิจกรรมของการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาด ทั้งกิจกรรมเพื่อพัฒนากายสะอาด ใจสะอาด พฤติกรรมสะอาด และปัญญาสะอาด การทำกิจกรรมส่งเสริมอาชีพในหมู่บ้าน เช่น ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมที่สะอาด การทำเกษตรอินทรีย์ที่ช่วยให้เกิดการผลิตพืชผลทางการเกษตรที่สะอาด ปลอดภัยจากสารเคมี (Green and Clean Agriculture) นำไปสู่ความสะอาดและปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) และความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) ในระดับชุมชน รวมถึงการพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เป็นชุมชนที่สะอาด ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด และมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สะอาด เป็นต้น

2) ศึกษาการขยายผลหมู่บ้านช่อสะอาดในภาคต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายหมู่บ้านช่อสะอาดในการส่งเสริมความเข้มแข็งจากหมู่บ้าน ชุมชนและจังหวัด เพื่อให้สังคมและประเทศไทยใสสะอาดต่อไป

3) ศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านช่อสะอาดในแนวคิดและการปฏิบัติเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศอาเซียน ในประเด็นการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในระดับชุมชน เพื่อเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติสู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Anti-corruption Foundation. (n.d). *Chaw Sa-ad (Clean Bouquet) Village* [In Thai]. Nonthaburi: Anti-corruption Foundation.
- Asian Development Bank. (2016). *Governance Issues in Asia and the Pacific*. Retrieved January 1, 2017 from <https://www.adb.org/sectors/governance/issues>
- Bowornwathana, B. (2008). Importing Governance into the Thai Policy: Competing Hybrids and Reform Consequences. In Bidyha Bowornwathana and Clay Wescott (Eds.), *Comparative Governance Reform*.
- Bowornwathana, B. (2000). Governance Reform in Thailand: Questionable Assumptions, Uncertain Outcomes. In *An International Journal of Policy and Administration*.
- Chayajindawong, C. & Pootrakul, R. (2003). Good Governance and Thai Society [In Thai]. *Damrong Rajanuphab Journal*, 3(7): 6-11.
- International Monetary Fund. (1997). *Good Governance: The IMF's Role*. Washington, DC: IMF.
- Kjær, A. M. (2006). *Governance*. Malden, M.A.: Polity.
- Kjær, A. M. (2006). *Governance*. Malden, M.A.: Polity.
- Macy, J. (1985). *Dhama and Development: Religious as Resource in the Savodaya Self-help Movement* (Revised Edition). West Hartford: Kumarin Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2015). *From the Five Precepts Village to Chaw Sa-ad Village* [In Thai]. Retrieved December 27, 2016 from http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=2042&articlegroup_id=330
- Office of the Council of State. (1997). *Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2540 (1997)* [In Thai]. Retrieved January 15, 2017 from <http://www.nhrc.or.th/getattachment/7db34ca2-0bc2-4f01-8398-ccaa086f6da9/.aspx>
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2006). *What is Sufficiency Economy?* [In Thai]. 1st ed. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Board.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2016). *The Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017-2021)* [In Thai]. Retrieved January 17, 2017 from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2559/A/115/1.PDF>

- Office of the Public Sector Development Commission. (2012). *The Principles of Good Governance* [In Thai]. Retrieved January 5, 2017 from http://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=2442
- Pathranarakul, P. (2005). Governance and Modern Management [In Thai]. Paper presented on the 50th Anniversary of the Graduate School of Public Administration, National Institution of Development Administration, Bangkok, pp. 208-226.
- Pierre, J. (2010). Conclusions: The Future of Public Management. In Jon Pierre and Patricia W. Ingraham, (eds.), *Comparative Administrative Change and Reform: Lessons Learned*. 2010.
- Royal Thai Government Gazette. (1999). *Office of the Prime Minister's Regulation on Good Governance B.E. 2542* [In Thai]. Retrieved January 5, 2017 from <http://www.dmr.go.th/download/10.pdf>
- Royal Thai Government Gazette. (2003). *The Royal Decree on Good Governance B.E. 2546* [In Thai]. Retrieved January 5, 2017 from <http://www.sac.or.th/th/wp-content/uploads/2016/04/good-governance-2546.pdf>
- Sittkumjon, K. S. (2008). The Practice of Good Governance in Private Higher Education Institutes [In Thai]. Doctoral Dissertation, Silpakorn University.
- Suwanmongkol, P. (2015). *Public Administration and Good Governance* [In Thai]. Retrieved January 3, 2017 from http://kpi.ac.th/media/pdf/M9_127.pdf
- United Nations. (2016). *Sustainable Development Goals*. Retrieved December 26, 2016 from <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>
- United Nations in Thailand. (2016a). *The Global Goals for Sustainable Development* [In Thai]. Retrieved December 27, 2016 from <http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>
- United Nations in Thailand. (2016b). *UN Priorities* [In Thai]. Retrieved December 28, 2016 from <http://www.un.or.th/th/%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%81/>
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2009). *What is Good Governance?*. Retrieved December 31, 2016 from <http://www.unescap.org/resources/what-good-governance>
- World Bank (1989). *Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*. Washington DC: World Bank.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development. Oxford University Press, Oxford.